

Wroeten in het afval van de stad

Wroeten in beerputten. Historische w'e's en afvalkuilen. Het zal maar je hobby zijn. In de late jaren zeventig en de vroege jaren tachtig schepten de amateurarcheologen van de Stichting Stadsarcheologie Nijmegen (SSN), onder wie de huidige stadsarcheoloog Jan Thijssen, honderden putten leeg. Het leverde een schat aan informatie op over de bewoners van de stad door de eeuwen heen. Het materiaal dat naar boven komt uit beerputten geeft bij uitstek een doorblikje naar de sociaal-economische positie en het dagelijks leven van arme en rijke Nijmegenaren.

Tekst: Peter Deurloo

Een archeoloog aan het werk in een beerput. Sommige putten vertellen het verhaal van vele eeuwen en de veranderingen die Nijmegen in die tijd heeft doorgemaakt. Wat voor servies gebruikten de mensen, wat voor eten aten ze, hoe luxe richtten ze hun huizen in? Ook modes en rages zijn zo te volgen. Door beerputten van welgestelden te vergelijken met die van minder gefortuneerden, kunnen de onderzoekers volgen hoe een luxegedoe langzaam doorsijpelt naar het gewone volk.

Schematische doorsnede beerput

Hoe ouder een beerput en hoe langer deze in gebruik is geweest, des te uitgebreider de archeologische informatie die hij prijsgeeft.

De vondsten in de diverse lagen zijn uit verschillende tijdperken afkomstig. Niet alleen serviesgoed, maar ook etensresten, waaruit de sociale status van de bewoners kan worden afgeleid. Sommige putten waren eeuwenlang in gebruik.

sierschotel, wit aardewerk, gevonden op de Piersonstraat 19e eeuw

kom, goudlustermaajolica uit Spanje, gevonden Grotestraat/Vleeshouwerstraat

gemberpot, steengoed uit China, gevonden Plein 1944, rond 1800

blik vanuit beerput

Geëmailleerd vaatwerk, wellicht uit Duitsland. Datering: rond 1900. Gevonden in de Piersonstraat. Foto: Rob Maly/Bureau Archeologie

Sierschotel, faience, deltsblauw aardewerk. Datering 1725-1750. Gevonden aan de Grotestraat/Vleeshouwerstraat. Foto: Rob Maly/Bureau Archeologie

Bij opgravingen op de Elermarkt, op de hoek van de Ridderstraat en de Stockumstraat werd in 1982 een grote rechthoekige beerput ontdekt. Het exclusieve materiaal dat erin werd gevonden werd gecombineerd met historische bronnen. Zo identificeerden de archeologen het huis waar de put ooit toe behoorde als de Hof van Batenburg. Het gebouw was er in 1982 al niet meer; het werd gesloopt in 1982. De Hof van Batenburg werd in de veertiende of vijftiende eeuw vermoedelijk gebouwd als *ridderhuys*. Daar konden ridders verblijven die te gast waren bij de vorst die resideerde op het nabijge Valkhof. In 1460 ging het gebouw over in handen van Gysbert, heer tot Batenborch. Vandaar de naam Hof van Batenburg. In 1612 nam burgemeester J. Kelfken de helft van de hof over van de toenmalige adellijke eigenaar, de familie Van Bronckhorst. Ook in latere eeuwen werd het huis bevolkt door voornamelijk bewoners: de familie Roukens (met name bekend door de fameuze schepen, geleerde en dichter Johan Michiel Roukens). In de negentiende en twintigste eeuw wisselde het gebouw nog een aantal keer van eigenaar en waren er achtereenvolgens een meisjesschool, een hotel, een deel van het gemeentelijk ambtenarenapparaat en een reclamebureau in gevestigd. Het enige dat er nu nog rest, is een gevelsteen met wapen van de familie Roukens en een monumentale voordeur. Het materiaal dat de archeologen in de beer-

Detail uit schilderij van Hendrik Feltman (links). Het is een vogelvluchtplan van de stad Nijmegen, geschilderd in 1667-'68. De onderste horizontale gebogen straat is de Ridderstraat waar de Hof van Batenburg lag. Die is in bruine tinten te zien op de bovenstaande tekening. Foto: Theo van Boven

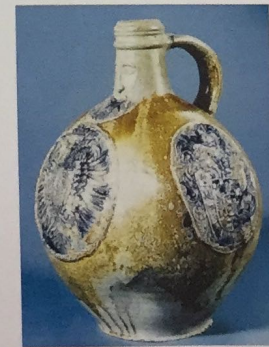

Een beeld van de Piersonstraat rond 1900. Het gevonden materiaal stamt ook uit die tijd. Foto: Archief Nijmegen

Niet alleen de elite liet via beerputten zijn sporen na. Ook het dagelijks leven van de laagste sociale klassen kan via de putten in beeld worden gebracht. De opgravingen in de Piersonstraat, begin jaren tachtig, zijn hiervan een goed voorbeeld. Deze straat stond in de achttiende en negentiende eeuw vol krotten, bewoond door de armen uit de stad. In 1914 gingen drie huizen tegen de vlakte en verrees er de eerste sociale woningbouw van Nijmegen. Overigens heette de straat tot 1914 nog Zwanengas. Tot ongeveer 1800 vormden de Zwanengas en nabijgelegen Karregas een welevarende oase van tuintjes, tuinhuisjes, prietjes en vruchtbomen temidden van de nogal armoezige huizen in de omringende straten. Kort na 1800 echter vestigden mensen uit de laagste sociale klassen zich in de straten. De krotten werden een goedkoop onderdak voor arbeiders die van het platteland naar de stad trokken. Mensen woonden en werkten in eenkamerwoningen, sloppen zonder sanitair. Het stadsproletariaat verhuisde met de regelmaat van de klok als bewoners elders een paar centen minder huur hoefden te betalen, waren ze vertrokken. „Het was een achterbuurt vol hoeren, ronseleers en soldaten”, zegt Thijssen. „Waarschijnlijk woonde hier ook het werkvolk dat werd ingezet bij het slopen van de stadswallen.” In beerputten en afvalkuilen worden schamele bezittingen aangetroffen: olielampen, stopverf, kokosmatten, zinken wasborden en goedkope keramiek. De maaltijden waren karig wat blijkt uit de vondst van uitgekookte soepbotten, vinnen van kabeljauw en overblijfselen van stokvis. Ook kan de opmars worden gevolgd van voorwerpen van geëmailleerd plaatstaal. In de negentiende eeuw werden deze steeds goedkoper en nam het bezit ervan onder de bewoners van deze achterbuurt toe. Van duurder aardewerk of porcelain werden in de Zwanengas slechts enkele scherfjes gevonden.

Kan met baardman, steengoed Frechen/Keulen. Datering: 1750-1800. Gevonden aan de Elermarkt. Foto: Rob Maly/Bureau Archeologie

Steengoedkan met stadswapen van Nijmegen en uitvergroting van die afbeelding (r). Gevonden onder de Elermarkt uit de beerput van de Hof van Batenburg. Datering: 1590-1600. Foto: Ferry Hoedeman 2008

Kannetje, steengoed Westerwald. Datering 1750-1800. Gevonden aan Grotestraat/Vleeshouwerstraat. Foto: Rob Maly/Bureau Archeologie

Sierschotel van wit aardewerk uit Frechen. Datering? Gevonden aan de Piersonstraat. Foto: Rob Maly/Bureau Archeologie